

Małgorzata Słowik

Akademia Pomorska w Słupsku, Instytut Pedagogiki

ORCID: 0000-0002-8990-9469

e-mail: malgorzataslowik@tlen.pl

<https://doi.org/10.4467/25443283SYM.22.022.17390>

RATOWANIE MAŁŻEŃSTW SAKRAMENTALNYCH Z PROBLEMEM UZALEŻNIENIA I/LUB PRZEMOCY (ŻYJĄCYCH RAZEM I W SEPARACJI) – PERSPEKTYWA DUCHOWA

SAVING SACRAMENTAL MARRIAGES WITH
ADDICTION AND/OR VIOLENCE PROBLEMS
(LIVING TOGETHER AND SEPARATED)
– A SPIRITUAL PERSPECTIVE

Abstrakt

Ten artykuł jest postowiem do wcześniej opublikowanego tekstu autorki pod tytułem *Małżeństwo w kryzysie: czy warto/należy ratować je „za wszelką cenę”?* – *refleksje nad wybranymi problemami klientów pomocy społecznej*¹, w którym ukazano perspektywę czysto laicką, głównie psychologiczną i terapeutyczną. Uzależnienia i przemoc nie omijają małżeństw sakramentalnych, które zgodnie

Por. M. SŁOWIK, *Małżeństwo w kryzysie: czy warto/należy ratować je „za wszelką cenę”?* – *refleksje nad wybranymi problemami klientów pomocy społecznej*, „Symposium” 2(41) (2021), s. 65-88.

z wiarą katolicką trwają aż do śmierci. Można jednak pogodzić rekomendacje psychologiczne, terapeutyczne z rekomendacjami natury duchowej – co doskonale obrazuje działalność wielu katolickich duszpasterstw trzeźwości. Pytania, jakie postawiono w podjętych tu rozważaniach, brzmią: Jakie obszary – z perspektywy duchowej – warto/należy ratować w małżeństwach sakramentalnych, dotkniętych problemem uzależnień i/lub przemocy, zarówno na etapie wspólnego życia, jak i na etapie życia w separacji? Jak to zrobić? Jakie są koszty takiego ratunku? Ostatecznie zaś: po co ratować?

Słowa kluczowe:

poradnictwo rodzinne | małżeństwa w kryzysie | trudne małżeństwa | uzależnienia | przemoc | pomoc duchowa | małżeństwa sakramentalne

Abstract

This article is an afterword to the author's previously published text entitled *Marriage in crisis: is it worth/necessary to save it at „any cost”?* – reflections on selected problems of social welfare clients, which presented a purely secular, mainly psychological and therapeutic perspective. Addictions and violence do not bypass sacramental marriages, which, according to the Catholic faith, continue until death. However, it is possible to reconcile psychological, therapeutic recommendations with those of a spiritual nature – which is perfectly illustrated by the activities of many Catholic sobriety ministries. The questions raised by the considerations undertaken here are: What areas – from a spiritual perspective – are worth/should be saved in sacramental marriages affected by addiction and/or violence, both at the stage of living together and at the stage of living apart? How should this be done? What are the costs of such rescue? And ultimately: why rescue?

Keywords:

family counseling | marriages in crisis | difficult marriages | addictions | violence | spiritual help | sacramental marriages

„Bo myśli moje nie są myślami waszymi
ani wasze drogi moimi drogami – wyrocznia Pana” (Iz 55,8).

Prezentowany tekst jest posłowiem (uzupełnieniem) do wcześniej opublikowanego artykułu pt. *Małżeństwo w kryzysie: czy warto/należy ratować je za wszelką cenę? – refleksje nad wybranymi problemami klientów pomocy społecznej*². Artykuł ten ukazywał czysto laickie, głównie psychologiczne i terapeutyczne spojrzenie na postawione pytanie, zaś podjęte w nim analizy i rozważania doprowadziły do konkluzji: „Warto (należy) ratować każdego z małżonków z osobna przed niszczącą siłą uzależnień i przemocy, zaś ich związku nie warto (nie należy) ratować (przed rozpadem) za wszelką cenę (rozumianą jako cenę zdrowia oraz życia ich i dzieci)”³. Przyjmując, że człowiek jest istotą cielesno-duchową⁴, zakładam, że cytowana wyżej konkluzja dotyczy również małżeństw sakramentalnych, zawartych w wierze katolickiej. Te natomiast, choćby po ludzku się rozpadły, z perspektywy duchowej trwać będą aż do śmierci. Mimo to w sytuacji rozwijającego się uzależnienia i/lub przemocy można pogodzić rekomendacje psychologiczne, terapeutyczne z rekomendacjami natury duchowej – co doskonale obrazuje działalność wielu katolickich duszpasterstw trzeźwości. Jeśli te rekomendacje na etapie wspólnego pożycia małżonków nie przynoszą rezultatu w postaci szeroko rozumianego trzeźwienia czy bezpiecznego funkcjonowania, jeden z małżonków (bardziej świadomy negatywnych konsekwencji uzależnień i/lub przemocy, cierpiący z ich powodu) może oddalić się od drugiego i żyć w separacji (por. KPK 1151-1154).

Pytania, jakie stawiam sobie w podjętych tu rozważaniach brzmią: Jakie obszary – z perspektywy duchowej – warto/należy ratować w małżeństwach sakramentalnych, dotkniętych problemem uzależnień i/lub przemocy, zarówno na etapie wspólnego życia, jak i na etapie życia w separacji? Jak to robić? Jakie są koszty takiego ratunku? Ostatecznie zaś: po co ratować?

² Por. tamże.

³ Tamże, s. 84.

⁴ Za personalizmem chrześcijańskim (osoba jako podmiot cielesno-duchowy). Por. R. KOZŁOWSKI, *Wokół problemu osoby. Definicje osoby w polskim personalizmie chrześcijańskim*, „Słupskie Studia Filozoficzne” 5 (2005), s. 79-93.

1. Ratowanie podczas wspólnego życia z osobą uzależnioną i/lub stosującą przemoc

Główne kierunki ratowania małżonków w trakcie rozwoju choroby uzależnienia, syndromu współuzależnienia czy uwikłania w przemoc zostały nakreślone we wspomnianym już tekście *Małżeństwo w kryzysie: czy warto/należy ratować je „za wszelką cenę”? – refleksje nad wybranymi problemami klientów pomocy społecznej*⁵. Co jeszcze, oprócz tych czysto ludzkich zabiegów ratowniczych, może zaoferować ratownik duchowy (takim ratownikiem może być wierny świecki i duchowny – świadczący szeroko pojęte poradnictwo rodzinne⁶)?

Z perspektywy duchowej małżonkom przeżywającym kryzysy związane z występowaniem: uzależnienia, współuzależnienia, przemocy zaleca się podjęcie pracy duchowej nad ich osobistą relacją z Bogiem (przekładając się na relacje z samym sobą i z bliskimi), co powinno iść w parze, zgodnie z tezą o integralności ciała i ducha, z abstynencją (w przypadku uzależnień i współuzależnień) i podjęciem pracy terapeutycznej. Tego typu rekomendacje odnaleźć można u podstaw działalności katolickich duszpasterstw czy ośrodków trzeźwości⁷, ale też w poradnictwie chrześcijańskim⁸.

⁵ Por. M. SŁOWIK, *Małżeństwo w kryzysie...*, dz. cyt., s. 69-75.

⁶ Szeroko pojęte poradnictwo rodzinne – obejmujące nie tylko poradnictwo formalne, świadczone przez specjalistów, ale i nieformalne, świadczone przez osoby bez specjalistycznego przygotowania.

⁷ Por. *Duszpasterstwo Trzeźwości*, <https://gorka.jezuici.pl/3165-2/duszpasterstwo-trzezwości/> (odczyt z dn. 14.09.2022 r.); J. WEYNA-SZCZEPAŃSKA, *Pan Bóg nie jest jak tabletki przeciwbólowa*, <https://facet.onet.pl/warto-wiedziec/pan-bog-nie-jest-jak-tabletki-przeciwbolowa/nqvke5r> (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).

⁸ Por. M. D. WARNER, J. M. BERNARD, *Pastoral counseling with alcoholics and their families*, „*Pastoral Psychology*” 31 (1982), s. 26-39; SAMHSA (SUBSTANCE ABUSE AND MENTAL HEALTH SERVICES ASSOCIATION), *Spiritual Caregiving to Help Addicted Persons and Families. Handbook for use by pastoral counselors in clergy education*, <http://www.nacoa.net/pdfs/clergy%20handbookfrom%20toolkit.pdf> (odczyt z dn. 14.09.2022 r.); J. A. BABB, *Drug Abuse, Dependence and Treatment*, w: R. J. Hunter (red.), *Dictionary of Pastoral Care and Counseling*, Bangalore 2014, s. 313; H. J. CLINEBELL, *Alcohol Abuse, Addiction and Therapy*, w: R. J. Hunter (red.), *Dictionary of Pastoral Care and Counseling*, Bangalore 2014, s. 20-21; S. E. WATERS, *Addiction and Pastoral Care*, Grand Rapids 2019; B. J. GRIM, M. E. GRIM, *Belief, Behavior, and Belonging: How Faith is Indispensable in Preventing and Recovering from Substance*

Z perspektywy duchowej uzależnienie można uznać za destrukcyjny odruch ucieczki przed prawdą o pewnych ludzkich problemach, leżących u podłoża uzależnień (ból doznanych krzywd, doświadczenia straty, pustki egzystencjalnej, podejmowanie zachowań ryzykownych, szukanie wrażeń i przyjemności bez względu na konsekwencje zdrowotne czy rodzinne). Uzależnienie oznacza również skłonność do unikania wysiłku podjęcia pracy nad rozwiązaniem doświadczanych problemów. Antidotum na problem staje się bożek używki czy kompulsywnej czynności (seksu, zakupów, hazardu, pracy itd.). Gerald G. May ujął to następująco: „Uzależnienia czynią z nas bałwochwalców, ponieważ zmuszają nas do hołdowania obiektom przywiązania i uniemożliwiają przez to szczerą miłość do Boga i naszych bliźnich (...). A przy tym, co jest kolejnym paradoksem, uzależnienia mogą⁹ doprowadzić nas do najgłębszego pragnienia łaski – mogą nas one rzucić na kolana”. Bożki uzależnień oddalają człowieka od prawdy, od realnej rzeczywistości, a tym samym od Boga. Prowadzą do zniewolenia sfer psychofizycznej i duchowej w człowieku. Ksiądz Marek Dziewiecki¹⁰ wyjaśnia: „Sięganie po substancje psychoaktywne jest wyrazem szukania łatwego szczęścia, które nie istnieje. Jest uleganiem iluzji, że można poprawić sobie nastrój, nie zmieniając własnej sytuacji życiowej oraz nie korygując dotychczasowych zachowań, prowadzi zatem (...) do ucieczki od rzeczywistości. Duchowość szuka obiektywnego, czyli całościowego i realistycznego rozumie-

Abuse, „Journal of Religion and Health” 58 (2019), s. 1713-1750, <https://link.springer.com/10.1007/s10943-019-00876-w> (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).

⁹ G. G. MAY, *Uzależnienie i łaska. Miłość, duchowość, uwolnienie*, Poznań 1995, s. 127.

¹⁰ Ksiądz dr Marek Dziewiecki prócz wykształcenia teologicznego (magister) posiada też wykształcenie psychologiczne (doktor). Jest autorem kilku publikacji poświęconych tematyce uzależnień, w których spogląda na problem z perspektywy psychologicznej i teologicznej – zob. M. DZIEWIECKI, *Rozwój duchowy jako warunek trwałej trzeźwości w sytuacji choroby alkoholowej*, „Postępy Psychiatrii i Neurologii” 3 (1992), s. 177-190; TENŻE, *Doradcy duchowi w terapii alkoholików*, „Terapia Uzależnienia i Współuzależnienia” 3 (1998), s. 4-7; TENŻE, *Doradcy duchowi w terapii współuzależnienia*, „Terapia Uzależnienia i Współuzależnienia” 3 (1999), s. 14-18; TENŻE, *Nowoczesna profilaktyka uzależnień*, Kielce 2000. Jest też członkiem Zespołu Konferencji Episkopatu Polski ds. Apostolstwa Trzeźwości i Osób Uzależnionych. W latach 1999-2014 był Krajowym Duszpasterzem Powołań, obecnie od 2003 roku jest wicedyrektorem Europejskiego Centrum Powołań – por. [https://duszpasterstwo-trzewosci.pl/zespol-kep-ds-apostolstwa-trzewosci-i-osob-uzaleznionych/](https://duszpasterstwo-trzewosci.pl/zespol-kep-ds-apostolstwa-trzewosci-i-osob-uzalezniionych/) (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).

nia człowieka oraz takiej filozofii życia, która prowadzi do optymalnego rozwoju ludzkiej osoby. Tymczasem człowiek uzależniony (...) kieruje się destrukcyjną filozofią życia¹¹. W innym miejscu tłumaczy: „Bóg nie zrobi niczego za nas. Stwórca nie toleruje naszego lenistwa ani wygodnictwa. Nie obiecuje nam łatwego rozwiązania trudnych problemów. Święty Augustyn wyjaśnia, że Bóg stworzył nas bez nas, ale bez nas nie wybawi nas od naszych grzechów i słabości. Bóg nie zbawi nas bez naszego wysiłku. W obliczu każdej trudności należy modlić się z taką ufnością, jakby wszystko zależało od Boga, a jednocześnie pracować nad sobą z takim zaangażowaniem i z taką stanowczością, jakby wszystko zależało od nas. Sama modlitwa o trzeźwość tu nie wystarczy. W każdej sytuacji, a tym bardziej w sytuacji uzależnienia i nieraz wieloletniego poddawania się naszym słabościom, Jezus wzywa nas do nawrócenia i do solidnej pracy nad sobą we współpracy z Jego łaską. Dopiero wtedy nasza modlitwa może przynosić obfite, błogosławione owoce¹²”.

Przemoc, podobnie jak uzależnienie, ujawnia wewnętrzne nieuporządkowanie człowieka, a także jego niechęć do podejmowania wysiłku potrzebnego do rozwiązywania problemów w sposób konstruktywny, z poszanowaniem godności samego siebie i drugiego człowieka. W duchowym ujęciu przemoc jest grzechem przeciwko życiu, godzi w obraz Boga w krzywdzonej osobie. Choć osobom doświadczającym przemocy może wydawać się ona krzyżem, który muszą dźwigać, to ważne, by nie utwierdzać ich w tym fałszywym przekonaniu, ale je prostować: „Treścią krzyża Jezusowego nie jest bycie okaleczanym, poniżanym, wyśmiewanym, bitym. Taki krzyż nie zbawia, nie uwalnia do godności dziecka Bożego. Krzyżem Jezusowym, trudem i cierpieniem jest kroczenie drogą sprawiedliwości, która może się wielu osobom nie podobać i podzielić nawet złączonych więzami rodzinnymi (...). Krzyż to przyznanie się

¹¹ M. DZIEWIECKI, *Choroba alkoholowa a zniewolenie sfery duchowej*, „Świat Problemów” 5(160) (2006), <https://psychologia.edu.pl/linki/70-biblioteki/169-bibliotek-a-universytetu-kardynaa-stefana-wyszyskiego-w-warszawie.html> (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).

¹² TENŻE, *Człowiek uzależniony. Między śmiercią a życiem*, Warszawa 2021, TENŻE, Najczęstsze pytania – problemy z alkoholem, w: *Duszpasterstwo Trzeźwości, Zespół Konferencji Episkopatu Polski ds. Apostolstwa Trzeźwości i Osób Uzależnionych*; <https://duszpasterstwotrzezwosci.pl/najczestrze-pytania-problemy-z-alkoholem/> (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).

do wstydlivej prawdy, ryzyko zatelefonowania do pogotowia dla ofiar przemocy, zgłoszenie przestępstwa, zdecydowanie się na separację, znoszenie niezrozumienia ze strony najbliższych. To wszystko jest trudne, jest drogą krzyżową, która jednak prowadzi do wyzwolenia siebie i najbliższych z pętli złego¹³. Przeciwwstawienie się przemocy w małżeństwie wymaga więc wzmocnienia własnych sił zarówno psychicznych, jak i duchowych.

Dlatego w ratowaniu małżeństw dotkniętych problemem uzależnień i/lub przemocy potrzebna jest taka praca duchowa, która nie wyklucza pracy terapeutycznej. Wspiera ją natomiast i wspólnie z nią prowadzi do „zmiany określonych nawyków, utartych schematów myślenia i dotychczasowego oglądu siebie i świata”¹⁴, do wzmocnienia poczucia godności, uznania godności drugiej osoby, uznania prawa do ochrony siebie, dzieci. Z perspektywy duchowej można to nazwać pomocą w odkrywaniu prawdy („poznacie prawdę, a prawda was wyzwoli” – J 8,32). Dzieje się tak, wtedy gdy duszpasterze pomagają osobom uzależnionym i członkom ich rodzin rozpoznawać i porzucać mechanizmy obronne, takie jak zaprzeczanie problemowi, czy iluzję kontroli nad tym problemem oraz pomagają zaakceptować chorobę i odkryć własną rolę w procesie zdrowienia¹⁵.

¹³ K. KUBICA, „Diadem zamiast popiołu”. Rola wiary i nauki Kościoła w sytuacji przemocy domowej, „Niebieska Linia” 2(79) (2012), <https://psychologia.edu.pl/numery-archiwalne/2012/1622-nr-2-2012-kubica-k.html> (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).

¹⁴ WSPÓLNOTA ANONIMOWYCH ALKOHOLIKÓW, 12 Kroków, 12 Tradycji i 12 Koncepcji AA, <https://aa24.pl/pl/12-krokow-aa> (odczyt z dn. 16.09.2022 r.).

¹⁵ Por. H. J. CLINEBELL, *Alcohol Abuse, Addiction and Therapy*, dz. cyt., s. 20. Howard John Clinebell był pastorem w Zjednoczonym Kościele Metodystycznym i profesorem duszpasterstwa. Był pionierem podejścia doradczego, które łączyło psychoterapię i religię (por. TENŻE, *Understanding and counseling the alcoholic through religion and psychology*, Nashville 1968). Zachęcał duszpasterzy m.in. do przekazywania wiernym „oświeconego rozumienia alkoholizmu” (jako choroby, która wymaga leczenia) i do dawania nadziei na wyzdrowienie, np. w kazaniach i innych publicznych wypowiedziach. Uwrażliwiał ich na rozpoznawanie sygnałów ostrzegawczych, mogących wskazywać na problem uzależnień (TENŻE, *Alcohol Abuse, Addiction and Therapy*, dz. cyt., s. 20). To samo można odnieść do problemu przemocy: ważne aby ją demaskować i jednoznacznie potępiać, wskazywać na możliwości jej zatrzymania, na prawo do obrony siebie i rodziny przed jej niszczącym wpływem.

W pracy duchowej wspierającej powrót katolików do trzeźwości i życia w wolności kluczową rolę odgrywają sakramenty (pokuty i Eucharystii)¹⁶, rozważanie słowa Bożego. Pomaga też życie według programu 12 kroków, przynależność i zaangażowanie w życie wybranej wspólnoty dla osób uzależnionych i ich rodzin. Małżonków katolickich zachęca się także do modlitwy za siebie nawzajem i do wierności przysiędze małżeńskiej. Nieodłącznym towarzyszem duchowego ratowania małżeństw z problemem uzależnienia i/lub przemocy powinna być również rzetelna edukacja religijna dotycząca m.in. takich zagadnień, jak: rozumienie przysięgi małżeńskiej (w kontekście doświadczanych problemów), miłość ofiarna, poświęcenie, „nadstawianie drugiego policzka”, cierpienie, krzyż, przebaczenie. Te zagadnienia zbyt często są obarczone błędnymi edukacyjnymi interpretacjami (przekazywanymi, niestety, także przez osoby duchowne) i zamiast wspomagać zdrowienie małżonków, wzmacniają ich uwikłanie w uzależnienie i przemoc. W rzetelnej edukacji religijnej pomocne mogą być publikacje ks. dr. Marka Dziewieckiego, m.in. *Miłość na manowcach, Człowiek uzależniony. Między śmiercią a życiem*. Na kanale Youtube dostępne są nagrania z głoszonych przez niego rekolekcji: *Czym jest miłość?* i *Przysięga małżeńska i jej konsekwencje*¹⁷. Warto też polecić skromne publikacje s. Katarzyny Kubicy „*Diadem zamiast popiołu*”. *Rola wiary i nauki Kościoła w sytuacji przemocy domowej*¹⁸ i dr. Moniki Białkowskiej *Rachunek z żaby*¹⁹, wywiad z ks. Andrzejem Kieliszkiem *Podjąć krzyż to*

¹⁶ G. CHRISTIAN, *Addiction ministry centers on the power of the Eucharist*, https://catholicphilly.com.translate.googleusercontent.com/2019/09/news/local-news/addiction-ministry-centers-on-the-power-of-the-eucharist/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=pl&_x_tr_hl=pl&_x_tr_pto=sc (odczyt z dn. 13.02.2023 r.).

¹⁷ Zob. M. DZIEWIECKI, *Miłość na manowcach*, Kraków 2014; TENŻE, *Człowiek uzależniony*, dz. cyt.; TENŻE, *Czym jest miłość?*, https://www.youtube.com/watch?v=QH_WPBvy5Kw (odczyt z dn. 14.09.2022 r.); TENŻE, *Przysięga małżeńska i jej konsekwencje*, <https://www.youtube.com/playlist?list=PLOBUwltc9GBZt16m9QfAi6MF00q52-utD> (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).

¹⁸ Siostra Katarzyna Kubica SSPs – siostra ze Zgromadzenia Misyjnego Służebnic Ducha Świętego, od 2016 roku pracuje na Katolickim Uniwersytecie Fu Jen (Tajwan) w centrum poradnictwa dla studentów. Por. K. KUBICA, „*Diadem zamiast popiołu*”, dz. cyt.

¹⁹ Monika Białkowska – doktor teologii fundamentalnej, od 2007 roku dziennikarka „Przewodnika Katolickiego”. Por. M. BIAŁKOWSKA, *Rachunek z żaby*, „Przewodnik Katolicki” 2 (2019), <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2019/>

przełamać strach i wstyd²⁰ – jest to kropla w morzu potrzeb, jeśli chodzi o polskojęzyczne publikacje z zakresu katolickiego poradnictwa rodzinnego dotyczącego problemu przemocy domowej. Mogłoby się здаwać, że problem ten nie występuje w rodzinach katolickich, co oczywiście nie jest prawdą²¹.

Jaka jest cena takiego ratowania, tj. zachęcania do odnawiania osobistej relacji z Bogiem („zaczynij od siebie”), mówienia prawdy o problemach (uzależnienia, współuzależnienia, przemocy) i o zdrowych sposobach obrony przed nimi oraz niegodzenia się na wzajemną destrukcję małżonków i krzywdę ich dzieci? Ceną takiego ratowania może być trud związany z każdą zmianą, ze zdrowieniem duchowym (pokusy) i psychicznym (zmiana nawyków, nawroty). W perspektywie katolickiej ten trud to nic innego, jak krzyż, zapieranie się samego siebie, narodziny nowego człowieka itp. Krzyżem bowiem nie jest wytrzymywanie w patologicznej sytuacji, ale podjęcie trudu jej rozwiązania. Może się jednak zdarzyć, i nie są to wyjątkowe sytuacje, że ceną takiego ratowania będzie całkowity rozpad związku – gdy jeden z małżonków (uzależniony, stosujący przemoc) nie akceptuje zmian drugiego albo konsekwencje uwikłania w uzależnienia i przemoc stają się zagrażające dla zdrowia i życia²². W takich sytuacjach Kościół katolicki dopuszcza separację²³. Katolicy jednak wierzą, że sakrament małżeństwa jest ważny i ma moc

Przewodnik-Katolicki-2-2019/Wiara-i-Kosciol/Rachunek-z-zaby (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).

²⁰ Ksiądz Andrzej Kieliszek – specjalista psychoterapii uzależnień i duszpasterz osób uzależnionych (od 2017 roku diecezjalny duszpasterz trzeźwości w diecezji siedleckiej). Por. **M. KOŁODZIEJCZYK, A. KIELISZEK**, *Podjąć krzyż to przełamać strach i wstyd*, „Echo Katolickie” 8 (2012), <http://www.radiopodlasie.pl/wiadomosci/podjac-krzyz-to-przelamac-strach-i-wstyd--3a77.html> (odczyt z dn. 28.09.2022).

²¹ Por. **K. KLECZKA**, *U nas nie biją. Przemoc domowa w nauczaniu Kościoła w Polsce*, <https://deon.pl/magazyn/u-nas-nie-bija-przemoc-domowa-w-nauczaniu-kosciola-w-polsce,1005432> (odczyt z dn. 28.09.2022).

²² Por. **M. SŁOWIK**, *Małżeństwo w kryzysie...*, dz. cyt.

²³ Separacja w Kościele katolickim nie rozwiązuje węzła małżeńskiego, a jedynie powoduje rozłączenie stron (KPK 1151-1155). Ma ona służyć ochronie słabszej strony i dzieci, zaś w sytuacji poprawy okoliczności albo przebaczenia może ustać. Por. **P. M. GAJDA**, *Prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, Tarnów 2000, s. 235-241; **Ł. J. LATOSIŃSKI**, *Separacja w prawie polskim i kanonicznym*, „Edukacja – Rodzina – Społeczeństwo” 6(39) (2021), s. 345.

również wtedy, gdy małżonkowie nie są już razem. Czy i wówczas warto/należy ratować małżonków? A jeśli tak, to jakie obszary ich życia?

2. Ratowanie podczas życia w separacji

Spoglądając na życie małżonków sakramentalnych żyjących w separacji, z perspektywy wiary katolickiej dostrzegam, że warto/należy ratować następujące obszary:

1. Wierność przysiędze małżeńskiej, której słowa dotyczą m.in. kontrowersyjnego w omawianym przypadku nieopuszczania się nawzajem aż do śmierci. Żyjąc w separacji, tę wierność przysiędze można wyrażać w postawie: „Nie opuszczę cię, żono/mężu (mimo że nie ma już między nami więzi fizycznej, pozostaje jeszcze psychiczna i/lub duchowa), bo przed Bogiem zawsze będziesz moją żoną/mężem. Nie chcę żyć w związku niesakramentalnym z innym człowiekiem, bo wówczas zdecydowałbym/zdecydowałabym się na życie w grzechu (cudzołóstwo). Modłę się o błogosławieństwo Boże dla ciebie, o twoje nawrócenie, zdrowienie psychiczne i dbam o własny wzrost duchowy i psychiczny. Przebaczyłem/am ci doznane od ciebie krzywdy (lub dążę do tego). Można uznać, że trwam przy tobie na odległość”. To ma być postawa, niekoniecznie wypowiedzana wprost do małżonki/małżonka, ale przede wszystkim postawa serca. Potrzeba tu tzw. mądrej miłości (którą w środowisku trzeźwiejących alkoholików, ale też w środowisku terapeutów, określa się jako twardą miłość): „Ktoś mądrze kochający nie cofa miłości nawet wobec tych, którzy bardzo błędzą, ale też nie przeszkadza błędzącym ponosić naturalnych konsekwencji ich własnych błędów. Takiej właśnie miłości uczy Chrystus w przypowieści o marnotrawnym synu, który dzięki mądrej postawie ojca zastanawia się nad swoim życiem i staje się synem powracającym”²⁴. Aby w ten sposób kochać, potrzebne jest duchowe wsparcie, o które małżonkowie prosili już w dniu ślubu: „Tak mi dopomóż Panie Boże Wszechmogący, w Trójcy Jedyny i wszyscy święci”.

²⁴ M. DZIEWIECKI, *Choroba alkoholowa a zniewolenie sfery duchowej*, dz. cyt.

2. Życie w łasce uświęcającej (czyli ratunek przed grzechem). Życie z osobą uzależnioną, stosującą przemoc naraża obie strony na grzech, czyli nieuporządkowanie duchowe: pojawiają się wzajemne oskarżenia, podejrziwość, kłamstwo, pogarda, brak szacunku do samego siebie, do drugiego człowieka, popadanie w rozpacz – to wszystko, co oddala człowieka od Boga i jednocześnie przez to oddalenie się nasila). Małżonkowie uwikłani w problem uzależnienia i/lub przemocy, zarówno uzależnieni, jak i współuzależnieni, doświadczający, jak i stosujący przemoc – oboje mają wypaczony obraz Boga, stawiają używki (lub samych siebie) na Jego miejscu, budują fałszywe poczucie własnej mocy, siebie zaś nie potrafią kochać.

Natomiast małżonkowie żyjący w separacji, bez podjęcia pracy nad swoimi psychicznymi problemami, nadal mogą trwać w omawianych powyżej duchowych uwikłaniach, grzechach, a ponadto mogą doświadczać pokus wiązania się z kolejnym partnerem/partnerką, czyli wchodzenia w związki niesakramentalne. Nie korzystając z sakramentów (spowiedzi, eucharystii), mogą pograżać się w poczuciu krzywdy i w nieprzebaczeniu.

3. Godność przynależną każdej osobie (życie z osobą uzależnioną czy stosującą przemoc jest upokarzające zarówno dla niej samej – bo traci ona kontrolę nad samą sobą, jak i dla współmałżonka – bo próbuje on sam kontrolować uzależnionego czy stosującego przemoc, oboje zaczynają ulegać wewnętrznym przymusom, lękom, nieadekwatnemu obrazowi samego siebie, oboje funkcjonują w zniewalających schematach)²⁵.

3. Jak ratować?

1. Podobnie jak w trakcie wspólnego pożycia, w stanie separacji również warto dbać o osobiste duchowe nawrócenie, budowanie relacji z Bogiem, porządkowanie życia w świetle wyznawanej wiary („zaczynaj od

²⁵ Odkrywanie godności, budowanie poczucia wartości jest podstawowym elementem każdego procesu terapeutycznego zarówno dla osób uzależnionych, jak i współuzależnionych. Podobnie jest z formacją duchową (odwoływanie się do Bożego pochodzenia człowieka i stworzenia go na obraz i podobieństwo Boże).

siebie”) oraz o zdrowienie psychiki (myślenia, emocji), ciała (człowiek jest osobą cielesno-duchową; wszystko, co dotyka jednej sfery, przekłada się na funkcjonowanie w drugiej).

2. Modlitwa za współmałżonka/kę.

3. Życie we wspólnocie osób w podobnej sytuacji życiowej wyznających tę samą wiarę (duszpasterstwa trzeźwości, ogniska WTM Sychar).

4. Jaka jest cena takiego ratowania?

Oprócz trudu związanego z każdą zmianą, ze zdrowieniem duchowym (pokusy) i psychicznym (zmiana nawyków, nawroty) – który to trud zdrowienia traktować można jako krzyż, zapieranie się samego siebie, narodziny nowego człowieka itp. – ceną ratowania małżeństwa w separacji będzie też trud wstrzemięźliwości seksualnej, samotnego rodzicielstwa (rezygnacja z nawiązywania nowej małżeńskiej niesakramentalnej relacji).

Ceną może być też brak zrozumienia w otoczeniu ludzi spoza Kościoła, przejawiający się ośmieszaniem, ostracyzmem wobec wierności przysiędze małżeńskiej, która po ludzku zdaje się straciła już sens, skoro małżonkowie nie żyją razem. Jednak brak zrozumienia może przychodzić zarówno ze strony osób niewierzących (nierozumiejących sensu życia w samotności), jak i wierzących (zwolenników ratowania „bycia razem” za wszelką cenę). Dlatego tak ważne jest utrzymywanie kontaktu ze wspólnotą osób o podobnych doświadczeniach, wyznających tę samą wiarę.

Po co tak ratować, skoro małżonkowie żyją już osobno, czasem w kolejnych związkach, w których rodzą się dzieci? Co to daje? Małżonkowie, którzy zostali sami (bo sami odeszli lub zostali porzuceni) i mimo to decydują się trwać w wierności przysiędze małżeńskiej, dbać o swój duchowy i psychiczny wzrost, nawet jeśli nie doświadczą pojednania i powrotu do wspólnego życia z mężem/żoną, mogą żyć w wewnętrznej zgodzie z wyznawaną wiarą. Pozostają wierni przysiędze małżeńskiej. Mogą przyjmować ciało Pańskie w sakramencie Eucharystii. Mogą wspierać duchowo swoich mężów/żony, modląc się za nich. Takie podejście do ratowania

małżeństw sakramentalnych ma szansę zaowocować już tu, na ziemi: wewnętrznym pokojem, pogodą ducha, przebaczeniem doznanych krzywd.

Zakończenie

Katolicy wierzą, że sakramentalne małżeństwo nie przestaje istnieć aż do śmierci jednego z małżonków – choćby po ludzku się rozpadło. Małżonkowie przed Bogiem zawsze będą małżonkami. Sami w dniu ślubu wezwali Go na świadka i współzyciela składanej sobie wówczas przysięgi. Mimo to funkcjonuje w potocznym katolickim przekonaniu świadomość potrzeby wspierania, a nawet ratowania małżeństw. W tym celu powstają wspólnoty dla małżonków (Wspólnota Trudnych Małżeństw „Sychar”), ruchy modlitwne (modlitwy za małżeństwa w kryzysie), akcje typu Tydzień Małżeństwa. W Internecie znaleźć można coraz więcej ciekawych portali, blogów poświęconych życiu w małżeństwach sakramentalnych. Przed czym katolicycy doradcy (ci świeccy i duchowni, formalni i nieformalni) chcą ratować małżeństwa? Najczęściej przed rozpadem. Jeśli jednak nie będą ratować przed destrukcją związaną z uzależnieniami, przemocą – małżeństwa i tak się rozpadną (rozpadnie się relacja w czysto ludzkim wymiarze: na poziomie więzi emocjonalnych, zaufania, bliskości)²⁶. Na szczęście ci katolicy, którzy specjalizują się w pracy z rodzinami dotkniętymi problemem uzależnień i/lub przemocy (np. w duszpasterstwach trzeźwości), dostrzegają też głębsze cele tego ratowania.

²⁶ Choć więzi ludzkie między małżonkami na skutek uwikłania w uzależnienie czy przemoc mogą się znacznie rozluźnić, a nawet rozpaść, to jednak nie rozpadnie się ich sakrament. Sakrament małżeństwa jest bowiem skutkiem przysięgi, jaką oboje złożyli sobie nawzajem w dniu ślubu. Jest rzeczywistością, do której małżonkowie zaprosili Boga i małżeństwo sakramentalne funkcjonuje jako taka trójosobowa relacja. Kościół katolicki, dopuszczając więc możliwość „odsunięcia się” od małżonka/małżonki, który/a przez swój problem uzależnienia czy stosowania przemocy czyni życie małżeńskie i rodzinne nieznośnym, jednocześnie podkreśla, że nadal pozostają oni małżeństwem.

Uzależnienia i przemoc nie omijają małżeństw katolickich tylko z racji wyznawanej wiary czy zawartego ślubu²⁷. Żeby je mądrze ratować, warto zdobywać wiedzę na temat poruszanych w tym artykule problemów, a także przygotowywać się do odpowiedzialnego kierownictwa duchowego dla małżonków dotkniętych tymi problemami – odwoływać się do ewangelicznego rozumienia zarówno życia w trzeźwości, jak i poszanowania godności drugiego człowieka. Nagłącą potrzebą w zakresie duchowego ratowania małżeństw jest prostowanie szkodliwych przekonań na temat uzależnień i przemocy w małżeństwie, prezentowanie jasnej postawy wobec tego zła. Dotyczy to nie tylko osób duchownych, ale wszystkich zaangażowanych w katolickie poradnictwo rodzinne.

Bibliografia

- Babb J. A., *Drug Abuse, Dependence and Treatment*, w: R. J. Hunter (red.), *Dictionary of Pastoral Care and Counseling*, Bangalore 2014, s. 313.
- Białkowska M., *Rachunek z żaby*, „Przewodnik Katolicki” 2 (2019), <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2019/Przewodnik-Katolicki-2-2019/Wiara-i-Kosciol/Rachunek-z-zaby> (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).
- Braun B., Jaszczak-Kuźmińska D., Niżegorodcew A., Jurga L., Baranowska A., Penczek A. (red.), *Kościół a przemoc domowa wobec kobiet. Raport przygotowany przez Grupę Kobiety w Kościele w ramach prac Kongresu Katoliczek i Katolików*, <https://kongreskk.pl/2022/05/24/prezentacja-raportu-grupy-kobiety-w-kościele/> (odczyt z dn. 27.09.2022 r.).
- Christian G., *Addiction ministry centers on the power of the Eucharist*, https://catholicphilly.com.translate.goog/2019/09/news/local-news/addiction-ministry-centers-on-the-power-of-the-eucharist/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=pl&_x_tr_hl=pl&_x_tr_pto=sc (odczyt z dn. 13.02.2023 r.). Clinebell H. J., *Alcohol Abuse, Addiction and Thera-*

²⁷ W Polsce jest od 600 do 800 tysięcy osób uzależnionych od alkoholu, a około trzy miliony Polaków pije nadmiernie i szkodliwie (około 1,5-2 milionów osób to dorośli członkowie rodzin alkoholowych i kolejne 1,5-2 milionów osób to dzieci i młodzież żyjące w takich rodzinach). Por. PARPA, *Analizy, badania, raporty*, <http://www.parpa.pl/index.php/33-analizy-badania-raporty> (odczyt z dn. 27.09.2022 r.). Natomiast policyjna ewidencja procedury Niebieskiej Karty pokazuje, że liczba osób, co do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą w rodzinie, w ostatnich latach wynosi około 80-90 tysięcy ofiar. Por. *Przemoc w rodzinie – dane od 2012 roku*, <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/201373,Przemoc-w-rodzinie-dane-od-2012-roku.html> (odczyt z dn. 27.09.2022 r.). Pamiętajmy przy tym, że dostępne dane statystyczne, szczególnie na temat przemocy, to jedynie sygnał problemu, tzw. czubek góry lodowej.

- py, w: R. J. Hunter (red.), *Dictionary of Pastoral Care and Counseling*, Bangalore 2014, s. 20-21.
- Clinebell H. J., *Understanding and counseling the alcoholic through religion and psychology*, Nashville 1968.
- Duszpasterstwo Trzeźwości*, <https://gorka.jezuici.pl/3165-2/duszpasterstwo-trzezwosci/> (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).
- Dziewiecki M., *Choroba alkoholowa a zniewolenie sfery duchowej*, „Świat Problemów” 5(160) (2006), <https://psychologia.edu.pl/linki/70-biblioteki/169-biblioteka-uniwerytetu-kardynaal-stefana-wyszyskiego-w-warszawie.html> (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).
- Dziewiecki M., *Człowiek uzależniony. Między śmiercią a życiem*, Warszawa 2021.
- Dziewiecki M., *Czym jest miłość?*, https://www.youtube.com/watch?v=QH_WPB-vy5Kw (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).
- Dziewiecki M., *Czym miłość nie jest?*, cztery krótkie odcinki na YouTube (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).
- Dziewiecki M., *Miłość na manowcach*, Kraków 2014.
- Dziewiecki M., *Przysięga małżeńska i jej konsekwencje*, <https://www.youtube.com/playlist?list=PLobUwltc9GBZt16m9QfAi6MF00q52-utD> (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).
- Gajda P. M., *Prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, Tarnów 2000.
- Grim B. J., Grim M. E., *Belief, Behavior, and Belonging: How Faith is Indispensable in Preventing and Recovering from Substance Abuse*, „Journal of Religion and Health” 58 (2019), s. 1713-1750, <https://link.springer.com/10.1007/s10943-019-00876-w> (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).
- Guzik A., Dziewiecki M., *Jak chronić przed przemocą domową? (2)*, „Niedziela Legnicka” 42 (2011), <https://www.niedziela.pl/artykul/60599/nd/Jak-chronic-przed-przemocadomowa-2> (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).
- Kleccka K., *U nas nie biją. Przemoc domowa w nauczaniu Kościoła w Polsce*, <https://deon.pl/magazyn/u-nas-nie-bija-przemoc-domowa-w-nauczaniu-kosciola-w-polsce,1005432> (odczyt z dn. 28.09.2022).
- Kodeks Prawa Kanonicznego*, Poznań 1984.
- Kołodziejczyk M., Kieliszek A., *Podjąć krzyż to przelamać strach i wstyd*, „Echo Katolickie” 8 (2012), <http://www.radiopodlasie.pl/wiadomosci/podjac-krzyz-to-przelamac-strach-i-wstyd--3a77.html> (odczyt z dn. 28.09.2022).
- Kozłowski R., *Wokół problemu osoby. Definicje osoby w polskim personalizmie chrześcijańskim*, „Słupskie Studia Filozoficzne” 5 (2005), s. 79-93.
- Kubica K., *„Diadem zamiast popiołu”. Rola wiary i nauki Kościoła w sytuacji przemocy domowej*, „Niebieska Linia” 2(79) (2012), <https://psychologia.edu.pl/numery-archiwalne/2012/1622-nr-2-2012-kubica-k.html> (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).
- Latoński E. J., *Separacja w prawie polskim i kanonicznym*, „Edukacja – Rodzina – Społeczeństwo” 6(39) (2021), s. 345-358.
- May G. G., *Uzależnienie i łaska. Miłość, duchowość, uwolnienie*, Poznań 1995.
- PARPA, *Analizy, badania, raporty*, <http://www.parpa.pl/index.php/33-analizy-badania-raporty> (odczyt z dn. 27.09.2022 r.).
- Przemoc w rodzinie – dane od 2012 roku*, <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/201373,Przemoc-w-rodzinie-dane-od-2012-roku.html> (odczyt z dn. 27.09.2022 r.).
- SAMHSA (Substance Abuse and Mental Health Services Association), *Spiritual Caregiving to Help Addicted Persons and Families. Handbook for use by pastoral counselors in clergy education*, <http://www.nacoa.net/pdfs/clergy%20handbookfrom%20toolkit.pdf> (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).

Warner M. D., Bernard J. M., *Pastoral counseling with alcoholics and their families*, „Pastoral Psychology” 31 (1982), s. 26-39.

Waters S. E., *Addiction and Pastoral Care*, Grand Rapids 2019.

Weyna-Szczepańska J., *Pan Bóg nie jest jak tabletki przeciwbólowa*, <https://facet.onet.pl/warto-wiedziec/pan-bog-nie-jest-jak-tabletki-przeciwbolowa/nqvk5r> (odczyt z dn. 14.09.2022 r.).

Literatura zalecana – nieujęta w pracy

Dziewiecki M., *Doradcy duchowi w terapii alkoholików*, „Terapia Uzależnienia i Współzależnienia” 3 (1998), s. 4-7.

Dziewiecki M., *Doradcy duchowi w terapii współzależnienia*, „Terapia Uzależnienia i Współzależnienia” 3 (1999), s. 14-18.

Dziewiecki M., *Najczęstsze pytania – problemy z alkoholem*, <https://duszpasterst-wotrzejwosci.pl/najczestsze-pytania-problemy-z-alkoholem/> (odczyt z dn. 16.09.2022 r.).

Dziewiecki M., *Nowoczesna profilaktyka uzależnień*, Kielce 2000.

Dziewiecki M., *Rozwój duchowy jako warunek trwałej trzeźwości w sytuacji choroby alkoholowej*, „Postępy Psychiatrii i Neurologii” 3 (1992), s. 177-190.

Wspólnota Anonimowych Alkoholików, *12 Kroków, 12 Tradycji i 12 Koncepcji AA*, <https://aa24.pl/pl/12-krokow-aa> (odczyt z dn. 16.09.2022 r.).

DR MAŁGORZATA SŁOWIK – pedagog pracy socjalnej, teolog; adiunkt w Instytucie Pedagogiki Akademii Pomorskiej w Słupsku; zainteresowania naukowe: poradnictwo rodzinne, praca socjalna z rodziną, pedagogika chrześcijańska.